Ішумар — пустельний блюз

Останніми роками серед наших воєнних новин ви могли чути про туарегів — народ Сахари, зокрема північного Малі.

Ми знаємо, що туарезькі повстанці протистоять малійській військовій хунті та її російським союзникам — спочатку найманцям ПВК «Вагнер», а тепер російському «Африканському корпусу». Вони виборюють право на незалежність своєї історичної батьківщини — **Азаваду**, збереження власної культури та національної самоідентичності.

Ви могли чути і про їхні симпатії до України. У липні 2024 року, після розгрому колони російських вагнерівців під Тінзауатеном, українські медіа опублікували фотографію туарезьких повстанців з українським прапором. Щоправда, автентичність саме цього зображення згодом викликала суперечки.

А у 2026 році ви могли бачити повідомлення про спільні військові операції туарезьких сепаратистів з ісламістським угрупованням JNIM, пов'язаним з Аль-Каїдою.

Так, я розумію, як це звучить...

У них різні політичні цілі, різні уявлення про майбутнє Малі, але сьогодні їх об'єднує спільний противник.

Проте я хочу розповісти вам не про війну.

Я хочу познайомити вас із музикою цього народу. Музикою, яку називають «пустельний блюз».

І якщо ви зацікавитеся та послухаєте цей пустельний блюз, я впевнена, вас вразять його первинність і чистота звучання.

Адже за цією музикою стоять традиції, значно давніші за американський блюз. І хто знає, можливо, слухаючи її, ми торкаємося тих давніх африканських музичних витоків, з яких згодом виріс і блюз американський.

Чому я вирішила написати про це?

Тому що для значної частини світу туареги — це «якісь там дикарі з автоматами», а Малі — настільки далека країна, що наче й не існує на карті світу.

Але, по-перше, історія Малі велична й довга.

Колись тут існувала одна з найбагатших і наймогутніших імперій середньовічної Африки — **імперія Малі.** Її золото століттями надходило через Сахару до Середземномор'я та Європи, живлячи міжнародну торгівлю й грошовий обіг. **Золото Західної Африки було одним із джерел багатства середньовічної Європи.**

А по-друге, туареги — **не «дикарі з автоматами».**

Хто такі туареги. Люди пустелі

Туареги — це давній народ Сахари зі своєю унікальною мовою, писемністю, традиціями та багатою культурою. Їхня історія значно давніша за сучасні державні кордони, які сьогодні розділяють землі їхнього традиційного проживання між Малі, Нігером, Алжиром, Лівією та сусідніми країнами.

Однією з найцікавіших особливостей туарезької культури є їхній сімейний устрій та ставлення до одягу. Хоча туареги переважно мусульмани, їхнє суспільство зберегло сильні риси матріархату (матрилінійності). Жінки тут користуються винятковою повагою та свободою. Вони володіють наметами й худобою, а в разі розлучення майно та діти залишаються з матір'ю. Родовід також часто ведеться по жіночій лінії.

Жінки традиційно не зобов'язані ховати свої обличчя. Натомість це роблять чоловіки! Чоловіче покривало — **тагельмуст** — не лише захищає від палючого сонця та піску, а й слугує символом дорослості, гідності та поваги.

Протягом століть життя туарегів було нерозривно пов'язане з кочівництвом і великими караванними шляхами. Разом із сіллю та золотом мандрували легенди, поезія і музика.

Музика завжди була серцем їхнього світу, але в ній існує одне суворе правило: інструменти чітко розділені на «чоловічі» та «жіночі».

Наприклад, грати на традиційному однострунному смичковому інструменті ***імзад*** **(imzad)** або відбивати ритми на дерев'яному барабані ***тенде*** **(tende)** дозволено виключно жінкам. Це їхня священна прерогатива та основа культурного життя племені. Чоловіки ж традиційно відповідали за спів, плескання в долоні або грали на флейтах.

А коли до Сахари дісталися сучасні технології, саме чоловіки взяли до рук електрогітари, створивши всесвітньо відомий феномен **«блюзу пустелі» (ішумар).**

Усе це — лише кілька з багатьох дивовижних граней вільного народу Сахари, про який ми знаємо так мало.

Чи справді блюз народився в Африці?

Коріння американського блюзу дійсно нерозривно пов'язане з музичними традиціями Західної та Центральної Африки, які поневолені люди привезли зі собою до Америки.

Коли ми слухаємо традиційну музику Сахари, то чуємо інтонації, гіпнотичні ритмічні малюнки та мелодійні побудови, **які напрочуд близькі до класичного блюзу.**

Це, звісно, не означає, що американський блюз безпосередньо походить від сучасної музики туарегів. Швидше, перед нами дві музичні традиції, що мають спільне стародавнє коріння, але розвивалися різними історичними шляхами.

Американський блюз сформувався серед афроамериканців на півдні США наприкінці XIX століття. Натомість сучасний «пустельний блюз» (ішумар), який ми сьогодні знаємо завдяки туарегам та їхнім електрогітарам, набув своєї остаточної форми значно пізніше — у другій половині XX століття.

Проте нехай сучасні інструменти вас не обманюють: традиційна музична основа, на якій побудований цей ритм пустелі, набагато давніша і сягає корінням углиб століть.

Ассуф — туга за тим, що любиш

У культурі туарегів існує глибоке поняття ***assouf***. Його важко перекласти одним словом: це одночасно самотність, туга, ностальгія та щемливе відчуття віддаленості від рідної землі. За своїм настроєм це дуже близько до емоційної суті блюзу.

У XX столітті на долю туарегів випали важкі випробування: руйнівні посухи, збройні конфлікти, повстання та вимушене переселення до таборів для біженців. Саме там, у вигнанні, їхні традиційні мелодії поступово зустрілися із сучасними електрогітарами, роком і західним блюзом.

Так народилося абсолютно нове звучання («блюз пустелі»), у якому давня культура Сахари заговорила до світу сучасною музичною мовою.

Як світ почув пустельний блюз

Світова історія пустельного блюзу почалася зовсім не з великих концертних залів чи звукозаписувальних студій.

У 1970–1980-х роках молоді туареги, змушені залишати рідні землі через посухи, злидні та політичні конфлікти, опинялися в таборах біженців Алжиру та Лівії.

Саме в цьому середовищі наприкінці 1970-х років народився гурт **Tinariwen**, назва якого означає «Пустелі».

Його засновник, Ібрагім Аг Альхабіб, ще в дитинстві втратив батька, страченого під час придушення туарезького повстання в Малі.

Свою першу гітару він змайстрував із металевої каністри, дерев'яної палиці та велосипедного дроту.

Згодом музиканти почали поєднувати традиційні туарезькі мелодії з електрогітарами, блюзовими та роковими інтонаціями.

Їхні пісні розповідали про вигнання, свободу, любов до батьківщини та боротьбу за права свого народу. Поширювалися вони на аудіокасетах.

Музиканти записували свої композиції й віддавали копії всім охочим. Касети переходили з рук у руки, переписувалися знову й знову, подорожували через Сахару разом із людьми та караванами.

Так Tinariwen стали відомими серед туарегів задовго до того, як про них дізнався світ.

А справжній міжнародний прорив настав на початку 2000-х.

У 2001 році на півночі Малі відбувся перший **Festival au Désert — Фестиваль пустелі**, який познайомив іноземних слухачів із музикою туарегів.

Того самого року Tinariwen випустили свій перший комерційний альбом ***The Radio Tisdas Sessions*** і вирушили на гастролі Європою.

Їхнім звучанням зацікавилися відомі західні музиканти. Серед них — **Роберт Плант, легендарний вокаліст Led Zeppelin**, який не лише захопився музикою туарегів, а й особисто відвідав Фестиваль пустелі.

А у 2012 році Tinariwen отримали премію **«Ґреммі» за альбом *Tassili*** в категорії найкращого альбому світової музики.

Так музика, яка колись мандрувала пустелею на переписаних аудіокасетах, здобула світове визнання.

І Tinariwen були лише початком.

За ними міжнародну популярність здобули інші виконавці пустельного блюзу — Tamikrest, Bombino, Mdou Moctar.

Сьогодні ця музика звучить на найбільших фестивалях світу.

Але в її основі залишилося те, з чого все починалося: ритм, традиційні мелодії та пам'ять про рідну землю.

Жіночі голоси пустелі

А тепер я хочу познайомити вас із жіночою музичною традицією туарегів.

Адже пустельний блюз — це не лише чоловіки з електрогітарами.

У туарегів жінки здавна відігравали важливу роль у музичному житті. І як ми вже знаємо, існують традиційні інструменти, гра на яких історично належала саме жінкам.

Один із них — **імзад (imzad)**, однострунний смичковий інструмент, який виготовляють із висушеного гарбуза, шкіри та кінського волосу.

Традиційно на імзаді грають жінки, а чоловіки під його звучання декламують вірші або співають про кохання, подвиги та історію свого народу.

У 2013 році ЮНЕСКО внесла традицію гри на імзаді до списку нематеріальної культурної спадщини людства.

Інший інструмент — **тенде (tende)**. Це барабан, який традиційно виготовляють зі звичайної дерев'яної ступи для товчення зерна, натягуючи на неї шкіру.

Саме жінки традиційно виконують музику тенде, супроводжуючи її співом, плесканням у долоні та колективними ритмами.

Ритми тенде стали одним із джерел сучасної туарезької гітарної музики.

Tartit — голоси жінок Малі

Послухайте гурт **Tartit**, назва якого означає «Союз».

Цей ансамбль виник 1992 року в таборі біженців у Мавританії. Його учасники — туареги з регіону Тімбукту в Малі.

Це змішаний ансамбль, у якому провідну роль відіграють жінки. Вони співають, грають на імзаді й тенде, тоді як чоловіки доповнюють музику струнними інструментами.

Їхнє звучання зберігає багато рис традиційної музики пустелі.

Les Filles de Illighadad — дівчата, які взяли до рук гітари

А цей колектив із сусіднього Нігеру цікавий зовсім іншою історією.

Традиційно електрогітара в сучасній туарезькій музиці була переважно чоловічим інструментом.

Але Фату Сейді Галі вирішила інакше.

Вона потай брала гітару свого старшого брата й самостійно навчилася грати.

Згодом Фату створила гурт **Les Filles de Illighadad** — «Дівчата з Іллігадада».

Вони поєднали традиційний жіночий спів, ритми тенде та сучасну гітару.

Так музика, яка протягом поколінь звучала в жіночому колі, отримала нове життя на міжнародній сцені.

Як музика туарегів мандрує світом сьогодні

Сьогодні пустельний блюз давно вийшов за межі Сахари.

Туарезькі музиканти гастролюють Європою, Америкою, Австралією, виступають на міжнародних фестивалях, записують альбоми та співпрацюють із відомими виконавцями.

І що особливо цікаво — вони переважно співають власною мовою, тамашек, не намагаючись пристосувати свою музику до англомовного світу.

Їхні пісні розповідають про пустелю, рідні гори, караванні шляхи, кохання, самотність і тугу за батьківщиною.

Але є в них і зовсім інші теми.

Війна. Вигнання. Втрата рідного дому. Боротьба за право зберегти власну культуру та ідентичність.

Для багатьох туарезьких музикантів концерт — це не лише виступ перед публікою. Це можливість розповісти світові про свій народ та про те, що відбувається на його землі.

У березні 2026 року легендарні **Tinariwen** випустили десятий студійний альбом Hoggar. У ньому знову звучать теми вигнання, насильства, надії на мир і повернення додому.

Водночас з'являється нове покоління музикантів. Гурт **Imarhan** створив власну студію в алжирському Таманрассеті, щоб підтримувати місцевих виконавців і допомагати зберігати музичну спадщину.

А жіночі колективи, серед яких **Tartit** та **Les Filles de Illighadad**, знайомлять міжнародну публіку з традиційним жіночим співом і ритмами пустелі.

І все це відбувається в той час, коли на історичних землях туарегів тривають збройні конфлікти, а частина музикантів не може безпечно повернутися додому.

Музика стає способом зберегти зв'язок із батьківщиною, навіть перебуваючи за тисячі кілометрів від неї.

Ось такий він — ішумар. Блюз пустелі туарегів .